

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА УМОВ РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

CARRER DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL WORKERS UNDER CONDITIONS OF A REFORM OF THE SECONDARY EDUCATION

Стаття присвячена дослідженню теоретичних і методологічних основ професійного розвитку педагогів за умов реформування загальної середньої освіти. Здійснено аналіз науково-педагогічної літератури, що висвітлює окремі аспекти проблеми. Розкрито поняття «професійний розвиток педагога», зазначено його невід'ємні складові частини, такі як розвиток особистості, формування професійної самосвідомості, педагогічного мислення, індивідуального стилю роботи; підвищення кваліфікації; оволодіння ефективним педагогічним досвідом, пошуковою дослідною роботою; ознайомлення з національною системою виховання і навчання, з новинками педагогічних видань; систематичне вивчення психолого-педагогічної літератури, законодавчих актів держави про освіту, виховання та навчання підростаючого покоління; зустрічі з новаторами; участь у роботі методичних об'єднань, семінарів, тренінгів, конференцій. Проаналізовано такі складники професійного зростання педагога, як самоосвітня діяльність та участь у методичній роботі. Обґрунтовано важливість самоосвіти для професійного розвитку педагогічних працівників. Проведено моніторингове дослідження готовності педагогів до самоосвіти як невід'ємної складової частини професійно-фахового та індивідуально-особистісного розвитку педагога. З метою виявлення факторів, які стимулюють і перешкоджають навчанню, професійному розвитку і саморозвитку вчителів, проведено анкетування серед педагогічних працівників і виявлено, які умови необхідні для ефективного професійного зростання педагогів. Зазначено найпоширеніші форми індивідуальної та колективної методичної роботи вчителів. Розкрито поняття «дистанційне навчання» та його значення для самоосвіти вчителя. Визначено шляхи професійного розвитку педагогічних працівників за умов реалізації концепції «Нова українська школа», зазначено перспективи розвитку професійних якостей, які відкриваються перед вчителями завдяки реформам. Відзначено індивідуально-особистісні риси, якими має володіти педагогічний працівник згідно з концепцією Нової української школи. У статті відзначено основні напрями реформування загальної середньої освіти та вплив змін на професійний розвиток педагогічних працівників.

Ключові слова: професійний розвиток, самоосвіта, компетентність, Нова українська школа, реформа, загальна середня освіта.

The article is dedicated to investigation of theoretical and methodological foundations of professional development of teachers in the conditions of reforming general secondary education. The analysis of scientific and pedagogical literature, covering some aspects of the problem, is carried out. The concept of "professional development of a teacher" is discovered, its integral components, such as personality development, formation of professional self-consciousness, pedagogical thinking; formation of an individual style of work; certification training; getting effective pedagogical experience, research work; acquaintance with the national system of education and upbringing, with novelties of pedagogical editions; systematic study of psychological and pedagogical literature, legislative acts of the state on education, upbringing and education of the younger generation; meeting with innovators; participation in work of methodological associations, seminars, trainings, conferences. The following components such as professional growth of the teacher, self-education activity and participation in methodical work, are analyzed. The importance of self-education for professional development of pedagogical workers is substantiated. The monitoring study of teachers' readiness for self-education as an integral part of the professional and individual development of the teacher was realized. In order to identify factors that stimulate and impede the learning, professional development and self-development of teachers, we performed a survey among pedagogical staff and revealed what conditions are necessary for the effective professional growth of teachers. The most common forms of individual and collective methodological work of teachers are indicated. The concept of "distance learning" and its significance for self-education of the teacher is discovered. The ways of professional development of pedagogical workers in the conditions of implementation of the concept "New Ukrainian school" are determined, prospects for the development of professional qualities that are opening up to teachers due to reforms. The individual-personal traits that a pedagogical worker should possess in accordance with the concept of the New Ukrainian School are noted too. The article outlines the main directions of reforming general secondary education and the impact of changes on the professional development of teaching staff.

Key words: professional development, self-education, competence, New Ukrainian school, reform, general secondary education.

УДК 37.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-1-25>

Рябих С.С.,

здобувач освітнього ступеня «магістр» українського мовно-літературного факультету

імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

Зеленська Л.Д.,

докт. пед. наук, професор,

професор кафедри загальної педагогіки

і педагогіки вищої школи

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні спостерігається стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, ускладнення суспільно-політичного, економічного й культурного життя. Такі процеси у суспільстві вимагають модернізації системи професійної підготовки педагогів із метою формування компетентних і конкурентоспроможних фахів-

ців, які ефективно здійснюватимуть педагогічну діяльність.

У концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. наголошується, що найбільш успішними на ринку праці найближчим часом будуть фахівці, котрі вміють навчатися впродовж життя, критично мислити,

ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими вміннями [4]. У зв'язку з цим постала необхідність дослідити теоретичні та методологічні основи професійного розвитку педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що вивчаються різноманітні аспекти професійного розвитку педагогів: неперервна професійна освіта (Я. Бельмаз, О. Кузнєцова); технології підготовки вчителів (В. Балакін, С. Клепко, В. Крижко); стратегії формування професіоналізму педагогічних працівників (І. Мартиненко, Л. Хомич); підвищення кваліфікації педагогів (В. Биков, В. Олійник); здійснюються компаративно-педагогічні дослідження (І. Василенко, Ю. Лавриш, Л. Пуховська). Проте чимало аспектів цієї проблеми потребують подальшої наукової розробки.

Метою статті є дослідження теоретичних засад професійного розвитку педагогів, їх здатності та потреби до самоосвіти та самовдосконалення.

Для реалізації мети були поставлені такі завдання: здійснити аналіз науково-педагогічної літератури, що висвітлює теоретико-методологічні засади професійного розвитку педагогів, дослідити готовність педагогів до самоосвіти як невід'ємної складової частини професійно-фахового та індивідуально-особистісного розвитку педагога, а також визначити шляхи професійного розвитку педагогічних працівників за умов реалізації концепції «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях проблем професійного розвитку педагога зміст поняття визначено як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. С.І. Мірошник, наприклад, зазначає, що професійний розвиток означає зростання, становлення, інтеграцію у професійній праці особистісних якостей і здібностей, професійних знань та умінь, проте головне – це активне якісне перетворення особистістю свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нової його побудови та способу життєдіяльності – творчої самореалізації у професії. Основною психологічною передумовою і формою реалізації професійного розвитку особистості є її професійна соціалізація [3].

Професійний розвиток є комплексом видів діяльності, що здійснюється на систематичній основі з метою підготовки вчителів до їхньої професійної діяльності й охоплює початкову підготовку, програми введення у професію, післядипломну підготовку, неперервний професійний розвиток за шкільних умов. Такі види діяльності розвивають особистісні вміння й навички, знання, майстерність та інші характеристики вчителя.

Система роботи вчителя щодо професійного зростання включає в себе:

- розвиток особистості, позитивних якостей;
- формування професійної самосвідомості, педагогічного мислення;

- формування індивідуального стилю роботи;
- підвищення власної кваліфікації;
- оволодіння ефективним педагогічним досвідом, пошуковою дослідною роботою;
- ознайомлення з національною системою виховання і навчання, що втілює виховну мудрість українського народу, родинне виховання, українські звичаї, традиції, свята, обряди;
- ознайомлення з новинками педагогічної преси, Інтернету, газет, журналів, педагогічних видань;
- систематичне вивчення психолого-педагогічної літератури, законодавчих актів держави про освіту, виховання і навчання підростаючого покоління;
- зустрічі з новаторами;
- участь у роботі методичних об'єднань, семінарів, тренінгів, конференцій [11].

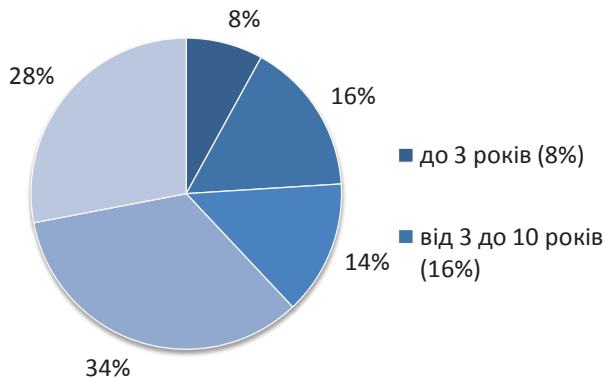
Основними шляхами професійного розвитку є професійне навчання, розвиток кар'єри та самоосвіта педагога.

Програма професійно-фахового та індивідуально-особистісного розвитку педагога включає в себе дві взаємопов'язані складові частини: самоосвітню діяльність та участь у методичній роботі. Однак ефективність різноманітних курсів підвищення кваліфікації, семінарів і конференцій буде незначна без процесу самоосвіти педагога. Це потреба творчої та відповідальної людини будь-якої професії, тим паче професії з підвищеною моральною і соціальною відповідальністю, якою є професія педагога.

Провідним компонентом професійного розвитку педагога є самоосвіта – «цілеспрямована, визначеним способом здійснювана пізнавальна діяльність педагога з оволодіння загальнолюдським досвідом, методологічними та спеціальними знаннями, професійними вміннями і навичками, необхідними для удосконалення педагогічного процесу» [10]. Самоосвіта – це шлях професійного й особистісного зростання, що визначає, зокрема, якість уроків, підготовку до них, рівень співпраці з учнем, професійну мотивацію і самооцінку. Вона покликана удосконалювати та систематизувати знання, отримані раніше, сприяти формуванню індивідуального стилю діяльності, осмисленню передового педагогічного досвіду і становленню самостійності. Здатність до самоосвіти надзвичайно важлива, вона забезпечує підвищення педагогічної майстерності та безперервний саморозвиток педагога і його вплив на розвиток учня.

Однак професійний розвиток і самовдосконалення педагога неможливе, якщо він сам не бачить проблеми в загальнопедагогічних знаннях, недостатність свого педагогічного інструментарію. Починаючи роботу із самоосвіти, педагог повинен мати аналіз своєї роботи за певний час, об'єктивну оцінку і рекомендації колег щодо покращення своєї діяльності.

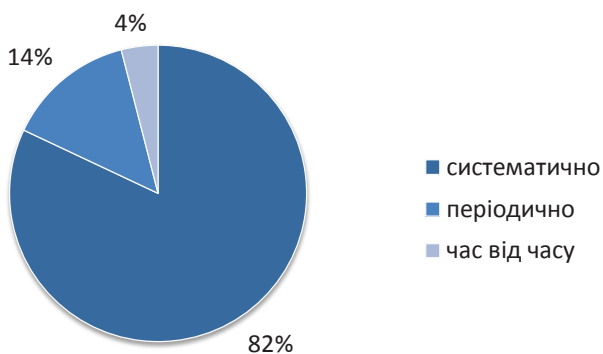
З метою виявлення готовності вчителів до самоосвіти та самовдосконалення було проведено моніторингове дослідження, у якому взяли участь 74 особи, серед них такі групи респондентів: учителі вищої кваліфікаційної категорії – 35 осіб; учителі першої категорії – 12 осіб; учителі другої категорії – 13 осіб, категорії «спеціаліст» – 8 осіб і тарифний розряд мають 6 осіб. Серед опитаних учителів 6 осіб (8%) мають стаж педагогічної роботи до 3 років, 12 осіб (16%) – від 3 до 10 років, 10 осіб (14%) – від 11 до 20 років, 25 осіб (34%) – від 21 до 30 років, 21 особа (28%) – понад 30 років (діаграма 1).



Діаграма 1. Склад респондентів за стажом роботи

Педагогічним працівникам закладу загальної середньої освіти була запропонована анкета під назвою «Самооцінка рівня готовності вчителя до самоосвіти та самовдосконалення» [9].

Аналіз відповідей респондентів свідчить про те, що 61 особа (82%) займається саморозвитком систематично, 10 (14%) – періодично, 3 особи (4%) – час від часу (діаграма 2).



Діаграма 2. Кількість осіб, що займається самоосвітою

Учителі вважають, що самоосвітня діяльність насамперед передбачає вивчення наукової та методичної літератури (74%). Майже половина респондентів відзначили необхідність вивчення досвіду своїх колег (47%), практичної апробації особистих матеріалів (43%); участі у колективних формах методичної роботи (46%).

З метою виявлення факторів, які стимулюють і перешкоджають навчанню, професійному розви-

тку та саморозвитку вчителів, респондентам була запропонована анкета 2 «Виявлення позитивних і негативних факторів професійного розвитку та саморозвитку вчителя» [9]. Узагальнені результати опитування представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Фактори професійного розвитку та саморозвитку вчителя

Негативні фактори	Респонденти	
	Кількість осіб	%
Значні витрати часу	40	54
Власна інерція, відсутність необхідних теоретичних знань	33	45
Обмежені ресурси	38	51
Позитивні фактори		
Інтерес до роботи, бажання підвищити майстерність	72	97
Шкільна методична робота	60	81
Увага до проблеми з боку керівників	53	72
Навчання на курсах	49	66

Як бачимо з вищенаведеної таблиці, для переважної більшості респондентів значні витрати часу для підготовки уроків за новими технологіями та власна інерція є факторами, які найбільш перешкоджають професійному розвитку педагогів. Серед чинників, що мотивують професійний розвиток, майже всі вчителі віддали перевагу інтересу до роботи, бажанню підвищити свою педагогічну майстерність.

Такі фактори, як підтримка з боку колективу, приклад керівників і колег є менш важливими для опитаних.

Узагальнюючи результати моніторингового дослідження готовності вчителів до самоосвіти та самовдосконалення, можна зробити такі висновки:

1. Серед учителів, котрі взяли участь у дослідженні, спостерігається потреба у самоосвітній діяльності, відкритість до нових знань, готовність до сприйняття нових технологій.

2. Виявлено достатній рівень готовності вчителів до самоосвіти та самовдосконалення: 82% учителів займаються саморозвитком систематично.

3. Більшість учителів самовдосконалюється, вивчаючи наукову і методичну літературу, лише третина педагогів бере участь у колективних формах методичної роботи та вивчає досвід своїх колег.

Однією з важливих складових частин методичної роботи є колективна та індивідуальна діяльність у межах єдиної методичної теми школи. Найпоширенішою формою колективної методичної роботи є методичне об'єднання вчителів. Ця форма методичної роботи найбільш зручна для колективного пошуку оптимального вирішення проблеми. Є також такі форми методичної роботи, як психолого-педагогічні семінари, науково-практичні конференції та педагогічні читання, які

постійно затребувані педагогами в ході їх діагностичної та прогностичної діяльності [2, с. 156].

Індивідуальними організаційними формами підвищення кваліфікації є наставництво, консультації. Найбільш часто вони використовуються в роботі з молодими фахівцями або для освоєння передового педагогічного досвіду, авторських програм, практико-орієнтованих наукових розробок.

Зростає кількість доступних ресурсів, що пропонують дистанційне навчання. На відміну від, наприклад, класичних курсів підвищення кваліфікації, місце й тематику яких визначає не педагог, а графік атестації, тут можна самостійно обрати тему й викладача. У програмі дистанційних курсів зазвичай передбачено низку семінарів чи вебінарів онлайн. Вони можуть відбуватися наживо чи в записі.

Зростання освітнього попиту спонукає вчителя підвищувати свою наукову ерудицію, творчо підходити до зміни змісту свого предмета. Широкий вибір нових навчальних програм і підручників змушує глибоко аналізувати їх, перш ніж обрати. Робота вчителя над підвищенням рівня професійного розвитку за умов реформування освіти передбачає переосмислення своїх професійних орієнтацій і прагнень, функціональних обов'язків, власного досвіду і педагогічних знахідок вчителів-новаторів. Цей процес вимагає внутрішньої цілеспрямованості, умінь виявити невідповідність власної професійної кваліфікації вимогам, що ставляться сьогодні перед шкільним вчителем.

У грудні 2016 р. Міністерством освіти і науки України було представлено масштабний проект «Нова українська школа», концепція якого формується дотепер. Як зазначено у Концепції, Нова школа потребує нового вчителя, котрий зможе стати агентом змін. Реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання, щоб залучити до професії найкращих.

Українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний вчитель, здатний підвищити якість викладання, налагодити комунікацію з дітьми й адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, котра може вести за собою, любить свій предмет і фахово його викладає.

Реформою передбачено, що держава буде підтримувати вчительські професійні спільноти. На допомогу вчителю буде створено освітній портал із методичними та дидактичними матеріалами, енциклопедіями, мультимедійними підручниками та інтерактивними онлайн-ресурсами.

Наступний компонент формули передбачає можливість кожному педагогу самостійно обирати місце підвищення кваліфікації, тобто обрати організацію, в якій він може взяти участь у тренінгу про сучасні методи викладання або інклюзивну освіту.

Висновки. Отже, основними шляхами професійного розвитку є професійне навчання, розвиток

кар'єри та самоосвіта педагога. Вони реалізуються через цілеспрямовану пізнавальну діяльність педагога з оволодіння загальнолюдським досвідом, методологічними та спеціальними знаннями, професійними вміннями і навичками, необхідними для удосконалення педагогічного процесу. За умов реформування освіти в Україні відповідно до концепції Нової української школи пріоритет надається самоосвіті та професійному розвитку педагогічних працівників. Виявлено, що вчителі усвідомлюють важливість самоосвіти, тому з метою саморозвитку систематично вивчають наукову і методичну літературу, беруть участь у колективних формах методичної роботи та вивчають досвід своїх колег.

Професійний розвиток веде до принципово нового способу життєдіяльності вчителя – творчої самореалізації у професії, яка дає змогу виявити свої індивідуальні та професійні можливості. Найкоротша формула професійного розвитку педагога – постійна праця, творчість, гармонія знань, почуттів і поведінки..

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гук К.О. Професійне вдосконалення педагога у контексті концепції «Нової української школи». URL: <https://naurok.com.ua/stattya-profesijne-vdoskonalennya-pedagoga-u-konteksti-koncepci-novo-ukra-nsko-shkoli-9589.html>
2. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007. 495 с.
3. Мірошник С. І. Професійний розвиток педагога: сучасні підходи. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133.
4. Мукан Н.В. Неперервна педагогічна освіта вчителів загальноосвітніх шкіл: професійне становлення та розвиток : монографія. Львів : Вид. Львівської політехніки, 2010. 284 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.
6. Онищук Л.А. Гуманізація освіти як основна детермінанта розвитку особистості. *Український педагогічний журнал*. Київ, 2017. С. 102-108.
7. Пекар І. Роль неформальної освіти у сучасному суспільстві. URL: <http://iqholding.com.ua/articles/rol-neformalnoi-osviti-u-suchasnomu-suspilstvi>.
8. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів. URL: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf>.
9. Радченко А.Є. Професійна компетентність учителя. Харків : Вид. група «Основа», 2006. 126 с.
10. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст. : монографія / за ред. С.О. Сисоєвої. Київ : ТОВ ВД «ЕКМО». 2010. 420 с.
11. Шевцова Г.М. Професійне зростання педагогів в умовах навчального закладу. URL: <https://vseosvita.ua/library/profesijne-zrostanna-pedagogiv-v-umovah-navchalnogo-zakladu-11824.html>.